

Zbigniew Kruszewski

Towarzystwo Naukowe Płockie

Wprowadzenie

Współczesność charakteryzuje się niespotykanym dotąd w dziejach oddziaływaniem procesu zmiany na jednostkę ludzką. Nasze życie i otaczający nas świat ulega ciągłym przeobrażeniom. Procesom tym podlega również społeczny ruch naukowy, jak też funkcje, które wypełnia ten ruch względem społeczeństwa. Kłopot jest jednak w tym, że wprowadzenie zmian to trudne zadanie i tylko niektóre organizacje radzą sobie z nim dobrze i są w stanie sprostać nowym wyzwaniom. Prezesi towarzystw i ich zarządy, aby zwiększyć szanse na sukces i jednocześnie zminimalizować konsekwencje przekształceń stowarzyszenia, muszą być zorientowani na zmiany i proces ich wdrażania. Zmiany te muszą opierać się na potencjale organizacyjnym towarzystwa, który obejmuje takie czynniki, jak umiejętności i zaangażowanie członków, ich wiek, różnorodność ich wiedzy, kultura danego towarzystwa, możliwości finansowe, zakres działania i wpływu społecznego. Emocjonalne zaangażowanie członków towarzystwa naukowego ma ogromne znaczenie w powodzeniu wdrażanych zmian, mających prowadzić do lepszego wypełniania funkcji na rzecz członków i otoczenia.

Towarzystwa naukowe, w których personifikuje się społeczny ruch naukowy, realizują szereg funkcji względem społeczeństwa i swoich członków. Historia towarzystw pokazuje, że funkcje te wyrastają z kultury akademickiej. Charakterystyczny dla tych organizacji zbiór wartości, zasad moralnych i etycznych, jawnych bądź ukrytych, mniej lub bardziej oczywistych, to kultura stowarzyszenia naukowego współbrzmiąca z akademicką kulturą uniwersytecką. Piotr Sztompka określa kulturę akademicką jako „charakterystyczny dla uniwersytetów kompleks reguł, norm i wartości, zwyczajów i obyczajów, zasad moralnych – jawnych bądź podświadomych – mniej lub bardziej oczywistych”. Kulturze akademickiej musi towarzyszyć autonomia, jej niezależność w stosunku do innych pozaakademickich kultur i niesionych wartości. Nie ulega wątpliwości, że towarzystwa naukowe są autonomiczne

z zasady. Ich funkcjonowanie związane jest ze statutami, które organizacje tworzą i uchwalają.

Towarzystwa naukowe tworzą harmonijne połączenie sfery państwowej i prywatnej. Ze względu na działalność i rolę, jaką wypełniają w społeczeństwie, należą do podmiotów życia publicznego. Tak jak państwo demokratyczne nie może istnieć bez demokratycznych partii politycznych, gdyż są one elementem systemu, tak zawodowe instytucje naukowe nie mogą poprawnie funkcjonować bez autonomicznego społecznego ruchu naukowego. Ruch ten jest niezbędnym elementem uprawiania nauki i funkcjonowania życia społecznego.

Oprócz oczywistych funkcji towarzystw naukowych względem społeczeństwa, jak upowszechnianie nauki, kształcenie, publikowanie, organizowanie spotkań naukowych, kongresów, wystaw, prowadzenie bibliotek itp., oczekiwanymi funkcjami ruchów naukowych jest kreowanie aktywnych postaw społecznych, patriotyzmu lokalnego, chęci współdziałania z innymi. Ogólnie stawiając problem jest to program działania w imię zachowania wartości humanistycznych, jak też tworzenia wartości nowych w aktualnie powstających strukturach społecznych, politycznych i gospodarczych. Polska stoi obecnie przed wieloma zagrożeniami, takimi jak np. niewiara w osiągnięcia nauki (ruch antyszczepionkowy), zachodzące z winy człowieka zmiany klimatyczne, podważanie osiągnięć ludzkości, jak prawa człowieka, podważanie wartości wynikających z przynależności do Unii Europejskiej, kwestionowanie zasad uchwalonego prawa w stosunkach międzyludzkich i między państwami. Są to wyzwania stojące przed współczesną Polską.

Towarzystwa naukowe tak jak w przeszłości nie były obojętne na sprawy społeczne, polityczne i gospodarcze, tak i obecnie nie mogą stać z boku. Wyzwaniom tym muszą sprostać, pomimo różnych trudności. Jednocześnie przyszło im działać w warunkach dużej niepewności i niejasnej przyszłości.

Brak umocowań prawnych społecznego ruchu naukowego, brak możliwości pozyskiwania środków finansowych na działalność, wyrugowanie szeregu czasopism i opracowań naukowych w wyniku „punktozy”, nieuznawanie popularyzowania nauki, jak i działalności społecznej przy awansach naukowych – wszystko to sprzyja marginalizacji społecznego ruchu naukowego w życiu społeczeństwa, jak też i wśród samych członków. Powoduje to dużą niepewność co do przyszłości towarzystw naukowych.

Wydaje się jednak, że rzeczywistość powinna być zgoła inna, gdyż w społeczeństwie demokratycznym, społeczeństwie wiedzy i informacji, powinno być miejsce na prężnie działające towarzystwa naukowe. Dlatego organizacje te muszą wychodzić naprzeciw zmianom, dostosować się do nich, a także je powodować. I w ten sposób uczestniczyć w budowaniu kapitału społecznego

oraz rozwoju kompetencji społecznych. Powinny także przyczyniać się do urzeczywistniania obecnych i przyszłych potrzeb cywilizacyjnych.

Społeczny ruch naukowy jako istotny element krajobrazu nauki i życia zbiorowego charakteryzuje się wielością celów, funkcji i form. Stowarzyszenia naukowe prowadzą działalność, dostosowując się do warunków społecznych, politycznych i technologicznych, odgrywając różne role. Uzasadnia to potrzebę namysłu nad społecznym ruchem naukowym w procesie zmiany. Wynikiem tej refleksji jest monografia pt. *Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany*. Ukazano w niej organizacje naukowe jako wynik i jednocześnie czynnik zmiany społecznej, uwzględniając szereg problemów szczegółowych, m.in. przemiany towarzystw naukowych, realizowane przez nie funkcje, różnorodność celów i form działania oraz przyszłość społecznego ruchu naukowego.

Publikację otwiera analiza autorstwa Iwony Hofman na temat umiejscowienia społecznego ruchu naukowego w polityce naukowej państwa. Autorka zwraca uwagę, że w wyniku realizacji przez naukowe stowarzyszenia celów statutowych następuje racjonalizacja postaw społecznych wobec istotnych problemów cywilizacyjnych. Jednak potencjał tej grupy organizacji nie jest dostrzegany przez decydentów. W artykule przedstawiono proces formalizacji statusu społecznego ruchu naukowego, zaczynając od powołania przez Polską Akademię Nauk Komisji Towarzystw Naukowych w 1957 r., której działania kontynuuje Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN. Autorka wskazuje istotne potrzeby społecznego ruchu naukowego, w tym m.in. w zakresie jego finansowania. Proponuje uznanie towarzystw za podmioty nauki, co umożliwiłoby stałe subwencjonowanie działalności statutowej. Zdaniem Autorki towarzystwa naukowe powinny być jednym z podmiotów Polityki Naukowej Państwa.

W kolejnych wypowiedziach odniesiono się do towarzystw naukowych medycznych, technicznych oraz ogólnych. Zbigniew Czernicki wskazuje na aktywność społecznych organizacji naukowych m.in. w zakresie szkolenia zawodowego, wydawania czasopism naukowych, organizowania konferencji i zjazdów. Autor zwraca uwagę na element ciekawości naukowej, uznając ją za istotny element rozwoju badacza i działacza towarzystwa naukowego. Podnosi także temat niedofinansowania polskiej nauki. Na temat terażniejszości i przyszłości towarzystw naukowych działających w obszarze nauk technicznych mówi Wiesław Nagórko. Autor wyraża przekonanie, że nauki techniczne są nie tylko ważnym czynnikiem rozwoju gospodarki, ale wpływają także na poziom życia społeczeństwa. Na przykładach wybitnych polskich uczonych, w perspektywie historycznej, pokazuje siłę entuzjazmu i wspólnotowego działania na rzecz ogólnego dobra. Wśród najważniejszych

zadań technicznych towarzystw naukowych wymienia m.in. pielęgnowanie demokratycznych wartości, pamięci o osiągnięciach polskich uczonych, integrowanie poszczególnych organizacji, prowadzenie działalności wydawniczej, organizowanie konferencji naukowych i popularyzowanie badań. W. Nagórko uważa, że towarzystwa naukowe ze względu na ich rolę i dorobek powinny znaleźć należne miejsce w systemie prawnym. Stanisław Kunikowski koncentruje swoje rozważania na dokonaniach i przyszłości towarzystw naukowych ogólnych. Autor formułuje oczekiwania i wskazuje możliwości rozwoju. Wymienia wśród nich m.in. poszukiwanie rozwiązań systemowych dotyczących towarzystw naukowych, zacieśnienie współpracy z samorządami, zachęcanie młodych ludzi do aktywności w ramach towarzystw. Podkreśla znaczącą rolę Rady Towarzystw Naukowych Polskiej Akademii Nauk m.in. w zakresie wyznaczania kierunków działań, koordynowania badań nad społecznym ruchem naukowym i reprezentowania towarzystw przed władzami państwowymi.

W dalszej części monografii przedstawiono studia przypadków poszczególnych towarzystw naukowych w procesie zmiany oraz przykłady badań prowadzonych przez członków poszczególnych organizacji.

W monografii ukazano wkład społecznego ruchu naukowego w rozwój nauki w Polsce. Towarzystwa naukowe odgrywają istotną rolę w systemie kultury i nauki oraz przyczyniają się do rozwoju regionów, powodując zmiany społeczne lub wykorzystując szanse powstałe w ich wyniku. Dlatego też istnieje pilna potrzeba otoczenia tych organizacji opieką państwa, w tym zabezpieczenia ich odrębnymi unormowaniami ustawowymi.